

Kokoava selvitys
ja politiikkatoimet

Eroon lapsiperhe- köyhyydestä

Luovutettu valtiovarainministeri
Annika Saarikolle 17.9.2021

Toimitus

Hilkka Kemppi kansanedustaja

Työryhmä

Anne-Marie Haavisto projektipäällikkö

Jirka Hakala puolustusministerin erityisavustaja

Heli Kuitunen lapsiperheiden arjen tuen palveluesimies

Siiri Mertakorpi eduskunta-avustaja

Elina Vesterinen asiantuntija

Tuija Åstedt globaalien vastuun johtaja

Taitto Johanna Järvelä

EROON LAPSIPERHEKÖYHYDESTÄ VUOTEEN 2030 MENNESSÄ

Köyhissä kodeissa asuvien lasten määrä on kasvanut, vaikka hyvinvointi Suomessa on muuten lisääntynyt. Tämä kertoo siitä, että me emme ole onnistuneet puuttamaan oikeisiin juurisyihin. Perusturvan varasta pois pääseminen on hidastunut ja köyhyys on siten periytyvää ja aiempaa syvempää. Lapsiperheköyhyydestä on päästävä eroon.

Köyhyyden kokemus voi olla elämäntilanteeseen sidottua tai pysyvempää. Kyse on usein rahan puutteesta, kohtuuttomista kustannuksista ja köyhyyden kokemuksesta suhteessa ympärillä olevien ihmisten

elintasoon. Lapsiperheköyhyyden lääkkeeksi tarjotaan liian usein julkisuudessa vain lapsilisien korottamista, vaikka ilmiön ratkaisemiseen tarvitaan paljon enemmän.

Valtioneuvosto edistää tällä hetkellä isoja rakenteellisia uudistuksia, jotka tukevat lapsiperheköyhyyden poistamista edetessään. Tällaisia ovat muu muassa sosiaaliturvan kehittäminen, perhevapaaudistus ja palveluiden saatavuutta lisäävä sote-uudistus. Uudistukset vaativat pitkäjänteistä työtä.

Vuonna 2020 alkanut koronapan-

demia pahensi lapsiperheiden tilannetta. Pelkona on lapsiperheiden toimeentulopommi, sillä 1990-luvun lamassa köyhien lapsiperheiden määrä kolminkertaistui ja moni 1990-luvun laman palkkuoppaan jäänyt on nyt perheelinen. Pitkittyneen koronatilanteen myötä riskinä on myös lapsiperheiden velkaantuminen. Velkaantuminen on pikavippejä ja luottorekisterimerkintöjä laajempi ilmiö. Kun monen perheen säästöt käytettiin kriisin alkumetreillä, on tilanne vakava. Myös monet kustannukset valuivat perheille, kun lapsi vietti enemmän aikaa kotioloissa. Myös muun muassa tukiperhetoiminta ja perhevalmennus peruttiin keväällä 2020 monessa maakunnassa viruksen pelossa.

Tämän selvityksen tarkoitus on kuvata lapsiperheköyhyyden syitä tutkimukseen ja lapsiperheiden kokemustietoon nojaten se-

kä johtaa niistä politiikkatoimia ongelman ratkaisemiseksi. Tämä selvitys pyrkii huolehtimaan, että jokaisella perheellä on polku köyhyydestä parempaan. Erityisesti työryhmä on keskittynyt perinnöllisen köyhyyskehityksen katkaisemiseen. Työryhmä kannustaa ministeriöitä jatkamaan töitä lapsiperheköyhyyden poistamiseksi, tukemaan esitettyjä toimenpiteitä ja laatimaan niille vaikutusten arvioinnit. Lisäksi työryhmä pitää tärkeänä, että kuntien resurssit ja kuntapäätäjien tiedot ovat riittävät, jotta lasten ja perheiden varhainen tuki voidaan turvata ja siten puuttua ilmiön juurisyihin.

Tämä selvitys täsmentää YK:n Kestävän kehityksen Agenda 2030 -tavoitetta poistaa äärimmäinen köyhyys vuoteen 2030 mennessä. Tässä onnistumme vain yhdessä tekemällä. Jokainen lapsi on arvokas.

*Hilikka Kemppi
Kansanedustaja*

FAKTALAATIKKO

- Köyhissä lapsiperheissä eläviä lapsia on Suomessa noin 126 000. Köyhyys- tai syrjäytymisriskissä elävien lapsiperheiden osuus on tätä korkeampi.
- Tulonjakotilaston mukaan pienituloisia henkilöitä on Suomessa 640 000. Lapsiperheiden pienituloisuusaste on 9,1 %. Yhden huoltajan talouksissa vastaava luku on 23,1 % (2018)
- Lapsiköyhyys kolminkertaistui vuosien 1994–2007 välillä ja on vakiintunut noin 10 % tasolle.
- Alle kolmivuotiaiden lasten perheissä köyhyysriski on koko 2000-luvun ollut selvästi suurempi kuin kouluikäisten lasten perheissä tai lapsiperheissä keskimäärin.

Eroon lapsiperheköyhyydestä 2030 mennessä

Toimenpide-ehdotukset

- 1.** Kuntien toimintakulttuurin muutos tiedon ja hyvinvointi-investointien avulla 11
- 2.** Perhekeskukset jokaiseen Suomen kuntaan 11
- 3.** 2020-luvun päivitetty neuvola 12
- 4.** Synnytyksen jälkeiseen masennukseen puuttuminen 13
- 5.** Puheeksiottokulttuuri esiin 13
- 6.** Lastensuojelun asiakkaiden tukeminen 13

- 7.** Oppimisen tukeminen 16
- 8.** Nollatoleranssi kiusaamiseen 16
- 9.** Syrjäytymiskierteeseen puuttuminen 17
- 10.** Lisätään tunnetaitokasvatusta ja traumaosaamista 18

- 11.** Perhevapaista turvaa lapsen ensivuosille 20
- 12.** Tuetaan työssä jaksamista – lisätään työaikajoustoa 21
- 13.** Tunnistetaan kahden kodin lapset – joustoa eroperheiden tukiin 22
- 14.** Toimivat osa-aikatyömarkkinat ja korotettu irtisanomissuoja 23
- 15.** Maahanmuuttajaäitien koulutus ja monikulttuurisen taustan omaavien lapsien tuki 24

- 16.** Kulkemisen kustannukset kuriin liikenteen perhevähennyksellä ja etäopintovähennyksellä 26
- 17.** Elämisen kustannukset kuriin harrastamisen mallilla ja perheiden sote-maksukatolla 27
- 18.** Taloustaidoilla velkaantumista vastaan 28
- 19.** Sosiaaliturvauudistus perustulokokeilun suuntaan 28
- 20.** Opintolainahyvitys ja kulttuurinmuutos perheellisille opiskelijoille 29

Selvityksen taustat

Kansanedustaja Hilikka Kempin kokoama selvitys lapsiperheköyhyydestä lähti liikkeelle Valtioneuvoston hallitusohjelman kirjauksesta sekä eduskunnan täysistunnoissa aiheesta käytetyistä puheenvuoroista. Eduskunnassa toimii kansanedustajien ja asiantuntijoiden yhteinen köyhyysryhmä, jonka varapuheenjohtajana Kemppi toimii.

Selvityksen tarkoituksena on koota yhteen olemassa olevaa tietoa lapsiperheköyhyyden syistä sekä tiivistää toimenpide-ehdotuksia.

Selvitystyötä varten koottiin asiantuntijaryhmä, joka kokousti noin kerran kuukaudessa kahden vuoden ajan.

Asiantuntijaryhmän jäseninä toimivat:

Hilikka Kemppi, kansanedustaja, työryhmän puheenjohtaja
Siiri Mertakorpi, Hilikka Kempin eduskunta-avustaja, työryhmän sihteeri
Anne-Marie Haavisto, projektipäällikkö, sosiaalialan osaamiskeskus Verso
Jirka Hakala, puheenjohtaja, Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, ministerin erityisavustaja
Heli Kuitunen, lapsiperheiden arjen tuen palveluesimies, Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä
Elina Vesterinen, asiantuntija, Päijät-Hämeen tulevaisuuden sotekeskus-ohjelma
Tuija Åstedt, globaalien vastuun johtaja, Diakonissalaitos

Selvitystyötä alustettiin kokoamalla aiheeseen liittyvä tutkimustieto laajasti ja tiivistämällä sen keskeisimmät kohdat selvityksen rungoksi. Selvitystyön pohjana on käytetty myös muita julkaisuja. Osana selvitystyötä toteutettiin laaja verkopohjainen kysely, jonka avulla kerättiin ihmisten kokemuksia ja

tarinoita arjesta silloin, kun rahasta on tiukkaa. Kyselyyn saatiin 276 vastausta.

Kyselyn antamalla laadullisella tiedolla asiantuntijaryhmä halusi ymmärtää perheiden yksilöllisiä tilanteita tutkimusten takana. Kyselyssä kysyttiin myös koronakriisin

vaikutuksista perheiden arkeen ja toimeentuloon.

Arjen haasteissa esille nousi matkien tulojen vaikutus arjen suunnitteluun ja valintoihin. Aina välttämättömiäkään tavaroita ei pystytä hankkimaan ja toisaalta ennalta-arvaamattomat menot voivat romuttaa perheen talouden kuukausiksi. Ruokakustannukset vievät suuren osan perheiden budjetista eikä laadukkaaseen ja terveelliseen ruokaan ole aina varaa. Kyselyyn vastanneiden kommentteissa nousi esille vähävaraisuuden tuoma häpeä ja stressi, joka heijastui jopa arvottomuuden ja kakkosluokan kansalaisen kokemuksina. Huoli lasten asemasta ja köyhyyden takia kiusatuksi joutumisesta huolestuttivat useaa vastaajaa.

Selvitystyön sisältöön vaikutti myös meneillään oleva koronakriisi. Sen mukanaan tuoma epävarmuus

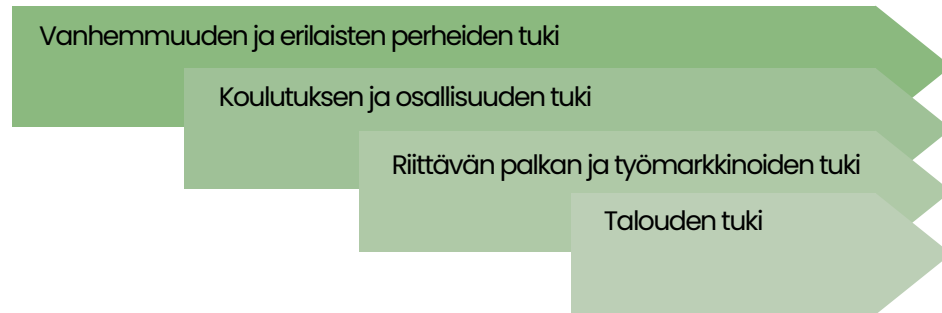
heijastui kyselyn mukaan vahvasti perheiden arkeen. Lomautukset ja irtisanomiset ovat vaikeuttaneet perheiden toimeentuloa, ja etäkoulunkäynti on tuonut lisäkustannuksia esimerkiksi laitehankintojen ja kasvaneiden ruokakustannusten myötä.

Kyselyä täydentäviä teemahaastatteluja tehtiin kolme. Lisäksi selvitystyön puheenjohtaja vieraili ruoka-apupisteillä keräten kokemusasiantuntijatietao ihmisten arjesta. Työn tukena oli myös erilaiset lapsiperheköyhyyden ympärille kootut verkostot. Eduskunnan köyhyysryhmän lisäksi kansanedustaja Hilikka Kemppi on ollut kuulollamm. EAPN-fin:n Lapsiperheköyhyysryhmässä sekä Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan sosiaalialan osaamiskeskus Verson lapsiperheköyhyyttä käsittelevissä ilmiöpöydissä.

Näiden toimien lisäksi työskentelyn aluksi konsultoitiin seuraavia asiantuntijoita:

Esa Iivonen, johtava asiantuntija, Mannerheimin Lastensuojeluliitto
Elina Pekkarinen, Lapsiasiavaltuutettu
Tiina Ristikari, kehitysjohtaja, Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö (ITLA)
Essi Tesarczyk, suunnittelija, KELA

Juurisyihin puuttuminen

Vanhempien sosioekonomisen aseman tiedetään periytyvän sukupolvelta toiselle

Tutkimusten mukaan varhainen tuki on tehokkain keino syrjäytymiseen ja köyhyyteen puuttumiseen. Varhainen tuki on tietoista vaikuttamista jo terveyden ja hyvinvoinnin taustatekijöihin, kuten elintapoihin ja elämänhallintaan, ympäristöön sekä palvelujen toimivuuteen ja saatavuuteen. Perheen vanhempien jaksamisen tukeminen on keskeistä arjessa pärjäämisen kannalta.

Kunnat ovat tässä työssä avainroolissa. Tukevin pohja lasten ja nuorten ennaltaehkäiseville palveluille muodostuu siitä, että kunnan tai kaupungin palvelut ovat riittävästi resursoituja, jolloin esimerkiksi ryhmäkoot pysyvät koulussa riittävän pieninä ja neuvoloissa

on aikaa kuunnella perheitä.

Tutkimusten mukaan periytyvä köyhyys näkyy esimerkiksi matalasti koulutetuissa perheissä, lastensuojelun asiakkuuksissa ja monikulttuurisen taustan omaavien perheiden arjessa. Lisäksi erityisesti pääkaupunkiseudulla maahanmuuttajaperheet ovat yliedustettuina lastensuojeluasiakkuuksissa. Lasten ja nuorten osaamisen ja koulutustason nosto korjaa tulotasoa, mutta periytyvän tilanteen katkaisemiseksi tarvitaan muutakin. Erilaisia perheitä on tuettava nykyistä paremmin kiinnittymään suomalaiseen yhteiskuntaan, pääsemään töihin ja saamaan koulutuksen.

Toimenpide-ehdotukset vanhemmuuden ja erilaisten perheiden tukemiseen

Kuntien toimintakulttuurin muutos tiedon ja hyvinvointi-investointien avulla

Kunnat saavat tietoa lasten ja nuorten hyvinvoinnista liian myöhään ja ripotellen. Siksi tiukoissa taloustilanteissa ennaltaehkäisevästä työstä säästetään aivan liian usein. Kuntalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on yksi kuntien keskeisimmistä tehtävistä. Kuntien tulee vahvistaa rooliaan riskejä tunnistavassa työssä, johon niille tulee tarjota myös työkaluja. Tällaisia työkaluja ovat esimerkiksi koottu tieto, lapsibudjetointi, lapsivaikutusten arvioinnit ja ennaltaehkäisevään työhön kannustava valtion rahoituksen HYTE-kerroin. Myös alueelliset onnistuneet kokeilut tulee ottaa arkikäyttöön. Esimerkiksi THL:n kohorttiedosta koottua alueellista syrjäytymisen dynamiikka-työkalua hyödyntämällä on mahdollista löytää keinoja puuttua lapsiperheköyhyyteen riittävän ajoissa.

Kuntien toimintakulttuurin tulee muuttua nopeasti, jotta tämän selvityksen tavoite toteutuu. Tämän vuoksi useiden kuntien on kään-

nyttävä esimerkiksi uudenlaisten nopeampien rahoitustyökalujen puoleen. Yksi toimiva tapa siirtää painopistettä raskaista palveluista ennaltaehkäisevään tukeen nopeasti on hyödyntää tulosperusteista rahoitussopimusta (engl. Social Impact Bond, SIB). Siinä esimerkiksi järjestöt tai yksityiset sijoittajat lisärahoittavat hyvinvointia edistäviä palveluita ja kantavat toteutukseen liittyvät taloudelliset riskit. Hankkeille määritellään tarkat, mitattavat tavoitteet, jotka heijastavat haluttua hyvinvoinnin lisäystä. Julkinen sektori maksaa vain tavoitteiden mukaisista tuloksista. Kunta siis maksaa sijoittajille tulospalkkion, joka on sidottu vaikutustavoitteiden saavuttamiseen. SIB-sopimukset auttavat kuntia ja valtiota ohjaamaan resursseja siten, että hyvinvointia tuetaan varhain eikä viime tipassa.

Perhekeskukset jokaiseen Suomen kuntaan

Perhekeskuksella tarkoitetaan yhteensovitetun lasten, nuorten ja perheiden avuntarpeisiin vastaavaa

palveluverkostoa, joka toimii ja jota johdetaan yhtenä kokonaisuutena. Saman katon alle mahtuu kunnan ja kuntayhtymien monialaisten palveluiden lisäksi järjestöt, seurakunnat ja muut yhteisöt. Ammattilaisten näkökulmasta toimintamalli kokoaa yhteen eri alojen ammattilaisia ja yhdistää osaltaan pirstaloituneita palveluita. Lasten, nuorten ja perheiden näkökulmasta tarkoitus on tarjota tukea ja ratkaisuja ennakoivasti. Toiminnan keskiössä on vahvistaa lapsen arjessa pärjäämistä, auttaa vanhemmuudessa ja tarjota psykososiaalisia palveluita nykyistä paremmin. Konkreettisesti perhekeskuksesta löytyy esimerkiksi perhekerhoja, imetyksen tukea, eroauttamista, apua uniongelmiin ja esimerkiksi avoimen varhaiskasvatuksen palvelut. Perhekeskuksen palvelut kootaan joustavasti sen mukaan, kuinka paljon alueella on perheitä ja mitkä ovat heidän tarpeensa. Perhekeskuksilla tavoitellaan entistä vahvempaa toimijoiden keskinäistä yhteistoimintaa. Perhekeskuspalveluiden ymmärrys perheiden ja perhesuhteiden moninaisuudesta on tärkeää.

”Meillä on ihana perhe ja paljon rakkautta. Se on todella paljon enemmän kuin monella muulla.”

2020-luvun päivitetty neuvola

Äitiysneuvoloiden ja lastenneuvoloiden kattavuus on erinomaista. Syntymärekisteritietojen perusteella palveluita käyttämättömien osuus synnyttäneistä on lähes olematon. Siksi neuvolapalveluiden tarjoamasta tuesta on tehtävä aukotonta.

Neurolaterveydenhoitajilla on oltava aikaa kohdata perheet ja rakentaa työnsä tueksi monialaista yhteistyötä. Äitien synnytyksestä palautumista jouduttavasta fysioterapiasta on tehtävä kiinteä osa neuvolapalveluita ja perheiden taloudellinen tilanne tulee ottaa puheeksi jo neuvolassa.

Neljän tuulen ilmiöiden eli päihde-, mielenterveys-, rahapeli- ja lähisuhteiden väkivaltaongelmien kanssa painivien perheiden monialaista tukiverkkoa on vahvistettava. Huoliin tulee puuttua tehostetusti jo ennen lapsen syntymää. Usein toisiinsa kietoutuneista neljän tuulen ilmiöistä kysyminen ja niiden tunnistaminen tehostetusti parantaa lapsen asemaa. Neljän tuulen ilmiöiden varhainen tunnistaminen ja vanhempien tukeminen perheellistyessä ehkäisevät myös lapselle siirtyviä haittoja.

Neuvolapalveluiden tulee vahvistaa myös toisen vanhemman osallisuuden kokemusta niin isien kuin erilaisen perheiden, kuten sateenkaari-, vammais-, ja monikkoperheiden sekä

yksinodottavien osalta. Suomessa tulee olla maailman paras neuvolajärjestelmä jatkossakin.

Synnytyksen jälkeiseen masennukseen puuttuminen

Synnytyksen jälkeistä alakuloa kokee jopa 80 % synnyttäneistä ja raskauden jälkeisestä masennuksesta kärsii jopa 30 % odottajista. Alakulo ja masennus vaikuttavat äidin itsetunnon ja jaksamisen lisäksi hänen kykyynsä kohdata oma lapsi ja puoliso. Näillä on suora yhteys myös äidin työhön palaamiseen, työkykyyn ja töissä jaksamiseen.

Synnytyksen jälkeisen alakulon ja masennuksen ehkäisyssä on tärkeässä roolissa oireiden varhainen tunnistaminen ja niihin puuttuminen sekä varhaisen vuorovaikutuksen ja riittävän tuen varmistaminen raskaus- ja vauva-aikana. Esimerkiksi Vauvan Taika-työ on hyvä esimerkki toimivasta vertaistoiminnasta. Riittävä unensaanti vaikuttaa äidin mielialaan jo raskausaikana, jonka vuoksi sekä riittävä psykososiaalinen tuki että esimerkiksi kehon tukeminen äitiysfysioterapian keinoin auttavat jaksamaan. Kaikkialla Suomessa tulisi ottaa käyttöön Imatran kaupungilla käytössä oleva kotikäynti-työmalli, jossa perhetyöntekijän toimesta toteutetaan keskusteleva kotikäynti jokaisen ensiodottajan kotiin. Käynnin tarkoitus on madaltaa puheek-

si otton kynnystä ja varmistaa, että esimerkiksi nukkumisergonomia on kunnossa.

Puheeksiottokulttuuri esiin

Matalan kynnyksen puheeksi otton menetelmät tulisi ottaa käyttöön kaikkialla. Lisäksi puheeksi otton taidot tulee kouluttaa ohjauksessa ja neuvonnassa töitä tekeville. Yhtenä välineenä puheeksiottoon on vertaissovittelu. Vertaissovittelu on yhteisöllinen menetelmä, joka tarjoaa lapsen toimijuutta tukevan tavan ratkaista oppilaiden välisiä ristiriitoja koulun arjessa.

Lapset puheeksi -menetelmä ja sen tukena Lapset puheeksi -palvelumalli tulee ottaa käyttöön sekä Sote-keskuksissa että työllisyyspalveluissa. Ensi vaiheen pilotoinnissa keskeisenä kohderyhmänä tulee olla yksinhuoltajat, jälkihuoltoon otetut sekä alle 30-vuotiaat koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevat nuoret. Lapset puheeksi -työ pyrkii tukemaan lasta suojaavia tekijöitä ja puuttumaan mahdollisiin haasteisiin varhain.

Lastensuojelun asiakkaiden tukeminen

Lastensuojelun palveluilla turvataan jokaisen lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön ja erityi-

seen suojeluun. Lastensuojelua on viime vuosina aktiivisesti kehitetty ja esimerkiksi jälkihoitoa on jatkettu. Lastensuojelun lapsia kuitenkin kuormittaa edelleen esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden vaihtuminen ja työntekijöiden aliresursointi. Työntekijävaihdoksia on pahimmillaan useita kertoja vuodessa, jolloin lapsen voi olla vaikea luoda luottamuksellista suhdetta turvalliseksi aikuisiksi tarkoitettuun sosiaalityöntekijään. Tämän on muututtava.

Lastensuojelun asiakasmäärää tulee rajata lailla asteittain maksimisaan 30 lapseen yhtä työntekijää kohden. Vain riittävän tuen avulla lapsen oikeus tulla kuulluksi ja perheen mahdollisuus tulla autetuksi oikea-aikaisesti voi toteutua. Lastensuojelua tulee kehittää myös tiimityöksi, jossa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä saa tukeen moniammatillisen tiimin, jo-

hon kuuluu esimerkiksi perheterapeutti. Työskentelyn ytimessä tulee olla lasta kunnioittava, dialoginen ja ratkaisukeskeinen vuorovaikutus, minkä lähtökohtana on erityisesti lapsen ja nuoren kokemukset. Tämä tarkoittaa avointa, kysyvää ja kuuntelevaa keskustelua, jossa perhe on aktiivisesti mukana. Systeemisen ajattelun ja tiimijattelun omaksuminen edellyttää esimiesten tukea sekä johdon sitoutumista.

Suomessa tulisi myös selvittää Ruotsin mallin mukaisten pysyvien sijoitusten vaikutuksia niille lapsille, jotka ovat asuneet sijaisvanhempien luona pysyvästi kolmevuotiaaksi saakka. Keskiössä tulee aina olla lapsen turvallinen ympäristö, jossa hän pystyy keskittymään kasvuun tempoilevien perheolojen sijaan. Lapsen oikeus biologisten vanhempien tapaamiseen tulee aina säilyttää ja lapsen tahtoa tulee kuulla päätöksiä tehdessä.

Köyhien lasten huoltajilla on muiden lapsiperheiden huoltajia matalampi koulutustaso

Tässä osassa ei pyritä muotoilemaan koulujärjestelmää uudelleen vaan puuttumaan koulupudokkuuteen ja matalan koulutustason aiheuttamaan köyhyyteen. Koulutustaso on noussut viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana huimasti, jonka vuoksi peruskoulun varassa olevien nuorten osuus on tippunut. Samaan aikaan kuitenkin työmarkkinoiden muutos on vähentänyt niitä suorittavia työpaikkoja, joihin voi työllistyä ilman toisen tai kolmannen asteen tutkintoa. Siksi lapsiperheköyhyyden kannalta tavoitteena tulee olla nuorten koulutustason nosto.

Köyhien lapsiperheiden huoltajista reilulla neljänneksellä ei ole perusteen jälkeistä koulutusta. Vaille toisen asteen tutkintoa jääneille kasaantuu myös usein hyvinvointiongelmia, kuten toimeentulon ja mielenterveyden vaikeuksia. Meidän on puuttettava koulupudokkuuteen. Tilastokeskuksen mukaan toisen asteen ammatillisen koulutuksen keskeyttää 9 % opiskelijoista ja lukiokoulutuksen 3 % opiskelijoista (lukuvuosi 2017/2018).

Myös siihen on puuttettava, että

poikien koulussa pärjääminen on jäänyt tyttöjen pärjäämisen jälkeen. Koulutustasolla on suhde myös syntyyvyyteen. Nuorten miesten matala koulutustaso vähentää tutkimusten mukaan heidän lasten saantiaan. Poikien koulupolulla tapahtuvan tuen avulla voidaan tukea siis myös syntyvyyttä.

Korona on kuormittanut perheiden kustannuksia ja lisännyt pahoinvointia. Esimerkiksi opiskelijahuollon saatavuus heikkeni samalla, kun palvelujen tarve kasvoi. Yhteydenotot valtakunnallisiin digitaalisiin auttaviin palveluihin kasvoivat. Nämä asiat heijastuivat myös lapsiperheköyhyydestä toteutetun kyselyn vastauksista. Lisäksi Helsingin ja Turun yliopiston selvityksen mukaan 8 %:lla opettajista oli oppilaita, joita ei onnistuttu tavoittamaan kevään 2020 aikana. Koronakriisistä palautumisessa pitää keskittyä erityisesti nuorten ja perheiden hyvinvointiin. Myös jatkuvalla oppimisella on merkitystä lapsiperheköyhyyden poistamiseksi. Siksi työelämän täydennys- ja muun- tokoulutusta tulee lisätä.

Toimenpide-ehdotukset koulutuksen ja osallisuuden tukemiseksi

Oppimisen tukeminen

Hyvinvoivat lapset ja nuoret oppivat. Siksi peruskoulussa ja toisen asteen koulutuksessa tulee lisätä kolmiportaista tukea ja opiskelu- huollon voimavaroja. Samoin kouluterveydenhuollon, koulukuraattorin ja koulupsykologien palveluiden saatavuutta tulee parantaa kouluasteesta riippumatta. Koulunkäyntiavustajien riittävä määrä ja avun kohdentuminen sitä tarvitseville lapsille tulee turvata erityisesti peruskoulussa. Myös koulukuraattorien ja psykologien mitoitukset on kirjattava lakiin.

Varhaiskasvatuksessa tulee ottaa käyttöön kolmiportaisen tuen malli ja erilaisia varhaiskasvatuksen tapoja tulee tarjota monipuolisesti. Varhaiskasvatus tavoittaa perheet parhaiten silloin, kun tarjolla on perinteisten päiväkotien lisäksi monipuolisesti esimerkiksi perhepäivähoidon ja ammattilaisten tuottamia avoimen varhaiskasvatuksen palveluita.

Etäopetuksessa tarjottavan tuen tulee jalkautua myös koteihin nykyistä paremmin. Kouluterveydenhoitajien tapaamisia ei voi keskeyttää

eikä koulupsykologin tapaaminen voi odottaa viikkotolkulla. Oppilashuollon palvelut tulee olla saatavissa keskeytyksettä myös poikkeusoloissa.

Nollatoleranssi kiusaamiseen

Perusopetuslain mukaisesti jokaisella opetukseen osallistuvalla on oltava oikeus turvalliseen opiskelu- ympäristöön. Kuitenkin kouluterveyskyselyyn vastanneista 5,8 % kertoi tulleen vähintään kerran viikossa koulukiusatuksi yläasteella (2018) ja toisen asteen kiusaamiskokemukset ovat olleet tätä korkeampia. Lapsen ääni 2018 -kyselyn mukaan lähes 69 % vähävaraisten perheiden lapsista kertoi joutuneensa kiusatuksi alakoulussa. Kiusaamiselle on laitettava piste.

Vuoden 2021 alussa esitelty Opetus- ja kulttuuriministeriön, oikeusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön yhteistyössä laatima kattava toimenpideohjelma kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisemiseksi sisältää tärkeitä toimia jalkautettavaksi. Sitouttava koulu- yhteistyö, myönteinen ryhmäytyminen ja toisen asteen oppilaitos-

ten yhteisöllisen toimintakulttuurin edistäminen ovat esimerkkejä esitetyistä toimista. Johtamisella on myös tärkeä rooli kiusaamisen vastaisessa työssä, jonka takia opettajien peruskoulutukseen tulisi lisätä hyvinvoinnin, turvallisuuden ja työrauhan edistämiseen liittyviä valmiuksia parantavia sisältöjä.

Lainsäädäntöhanke turvallisen opiskelu- ympäristön turvaamiseksi tulee saada myös liikkeelle. Näiden toimien lisäksi on tärkeää turvata oppilashuollon palveluiden toimiminen ja vahva monialainen verkosto koulun sisällä. Poissaolomalli ja varhaisen puuttumisen työkalut pitää saada käyttöön jokaisessa Suomen koulussa.

Syrjäytymiskiarteeseen puuttuminen

Oppivelvollisuuden nostamisella 18-ikävuoteen tartutaan koulupu- dokkuuteen sekä ehkäistään syrjäytymistä. Toisen asteen koulutuksen oppilashuollon palvelut ja riittävät nuoren ohjauksen resurssit tulee turvata oppivelvollisuusuu- dituksen toteuttamisen yhteydessä. Konkreettiset toimet, kuten keskeyttämisen ehkäiseminen, poissaolomallit, joustava alanvaihto sekä jalkautuva työ ovat tässä avainasemassa. Mielenterveyden häiriöt koskettavat joka viidettä nuorta. Siksi menetelmällisen, mielenter-

veyden tukemisen osaamisen varmistaminen toisen asteen oppilashuollossa on kriittistä. Nuorisopalveluissa kuten työpaja- ja ohjaimotoiminnassa on vahvistettava digitaalisia palveluja kuten etänä toteutettavia valmennuksia. Samalla on mahdollistettava turvalliset kasvokkaiset palvelut.

Peruskoulun ja toisen asteen nivelvaiheessa tulee varmistaa paitsi nuoren itsensä, mutta myös perheiden osallisuus. Vanhempien tuki on kriittistä erityisesti silloin, kun nuori ei jatka koulupolulla eikä mene suoraan työelämään.

Myös koulujen väliset osaamiserot ovat olleet Suomessa kasvussa ja yksi merkittävä tekijä kehityksen taustalla on koulujen oppilaaksi- ottoalueiden väestörakenteen eriytyminen. Asuinalueiden kehityskulut vaikuttavat merkittävästi koulujen toimintaedellytyksiin ja oppimistuloksiin erityisesti koulun oppilaspohjan valikoitumisen kautta. Eriytymiskehitykseen voidaan puuttua esimerkiksi asuntopolitiikalla, täydennysrakentamisella sekä erilaisilla aluekehittämisen hankkeilla. Tämän lisäksi voidaan kehittää sosiaali-, työllisyys- ja koulutus- palveluita tukea vaativilla asuinalueilla. Myös asukkaiden vaikuttamis- mahdollisuuksien, demokratian ja osallisuuden tukeminen on tärkeää. Koulujen ja asuinalueiden eriy- tymiskehitykseen tulee puuttua, jot-

ta koulutuksen tasa-arvo ja lasten saaman koulutuksen yhdenvertaisuus turvataan.

Lisätään tunnetaitokasvatusta ja traumaosaamista

Lapsen koko elämänpolulla varhaiskasvatuksesta aikuisuuteen tunnetaitojen tukeminen on keskeisessä osassa tuettaessa lapsen psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia.

Kaikille lasten ja nuorten kanssa työskenteleville tulisi taata riittävät taidot neuropsykiatrisista häiriöistä (Nepsy) kärsivien lasten tukemiseen. Nepsy-oireet heikentävät lasten kykyä selviytyä stressitilanteissa ja vaikuttavat hoitamattomina esimerkiksi oppimiseen ja sosiaalisissa tilanteissa pärjäämiseen. Esimerkiksi hoitamattoman ADHD:n kanssa kamppailevalla on yli kaksinkertainen riski sairastua päihdehäiriöön. Riippuvuuden taustalla voidaan nähdä sekä aivojen alueen fysiologiset että psykososiaaliset tekijät kuten itsetunto, tunteiden ilmaiseminen, koulumenestys ja kaverisuhteet. Näihin voidaan vaikuttaa lapsen kehitystä tukevan kasvatuksen avulla. Esimerkiksi säännöllinen tunnetaitokasvatus auttaa lasta tunnistamaan tunteitaan ja ilmaisemaan itseään. Tunnetietojen kerääminen esimerkiksi kouluympäristössä voi auttaa tunnistamaan stressiteki-

jöitä ja resursoimaan mm. riittävästi koulunkäyntiohjaajia opetuksen tueksi. Esimerkiksi Asikkalan kunnan kouluissa käyttämä digitaalinen tunnetaito-malli tulisi saada laajempaan käyttöön.

Monen yleisen sairauden juurisyy on tutkimusten mukaan lapsuuden haitallisissa kokemuksissa. Myös vaikea köyhyys voi olla traumaa aiheuttava kokemus. Jos lapsi elää haitallisten kokemusten keskellä, hänen kehonsa stressitaso on jatkuvasti koholla eli lapsi on jatkuvassa säikähtämisen ja liiallisen valppauden tilassa. Kun stressitila jatkuu pitkään, se voi alkaa vähitellen vaurioittaa lapsen kehityksessä olevaa stressisäätelyjärjestelmää vaikeuttaen oppimista ja itsesäätelytaitojen kehittymistä. Lapsiperheiden palveluihin on lisättävä traumaosaamista. Traumainformoidun työotteen keskiössä on turvan vahvistaminen. Esimerkiksi Hollolassa sijaitseva Perhekeskus Viisikko on kouluttautunut huomiomaan turvan ja sen puuttumisen työkäytännöissään.

Lähes puolessa köyhistä lapsiperheistä on töissä käyviä huoltajia

Köyhyys työssäkäynnistä huolimatta on Suomessa nimenomaan lapsiperheitä koskeva ilmiö. Köyhien lapsiperheiden huoltajat ovat muiden lapsiperheiden huoltajia useammin pätkätöissä sekä osa-aikaisissa ja matalapalkkaisissa töissä, jolloin ansiot vuositasolla jäävät pieniksi. Joka kolmas köyhien lapsiperheiden huoltaja on työtön. Myös pitkäaikaissairaudet ja siitä johtuva työkyvyttömyys, kuten psykiatriset diagnoosit, lisäävät lapsiperheiden köyhyysriskiä. Toisaalta perhemyönteisyyttä on työelämässä vahvistettava entisestään. Työelämän joustot eivät vastaa perheiden tarpeisiin ja esimerkiksi erityislapsen vanhemmuus tai osatyökykyisyys voivat estää vanhemman työnteon täysin.

Köyhiä huoltajia löytyy myös opiskelijoista. Vuonna 2018 perheellisistä opiskelijoista 28,8 % oli pienituloisia. Perheellisillä opiskelijoilla on oikeus opintotuen huoltajakorotukseen, jota maksetaan lukuvuodessa säännöllisesti noin 14 000 opiskelijalle. Vuoden 2020 alusta alkaen huoltajakorotus palautettiin ja se on ollut noin 100 €/kk, vaikka lapsesta aiheutuvat kustannukset nousevat helposti 500 euroon kuukaudessa.

Korona on lisännyt epävarmuutta työmarkkinoilla ja sitä kautta perheiden yllättävän köyhyden riskiä. Useat yritykset ovat vaikeuksissa koronakriisin takia ja moni pienen lapsen vanhempi on joutunut työttömäksi tai lomautetuksi. Paras lääke lapsiperheköyhyyteen on tietenkin se, että vanhemmille riittäisi töitä ja työttömyys ei pitkity. Työssäkäynnin tulisi myös aina olla kannattavaa.

Tutkimusten mukaan, jos perheellä on toimeentulo-ongelmia, vanhemmat kärsivät selvästi yleisemmin usein toistuvasta masennuksesta, ahdistuneisuudesta tai uupumuksesta. Toimeentulon hankaluus on myös yhteydessä parisuhteen laatuun, joka heijastelee lapsen elämään.

Vähimmäistasoisia vanhempainpäivärahoja, elatustukea, lapsilisän yksinhuoltajakorotusta ja neljännen ja sitä seuraavien lasten lapsilisää on vastikään korotettu. Uusia perheitä on tullut maksuttoman varhaiskasvatuksen piiriin, joka on mahdollistanut yhä useamman vanhemman töissä käynnin. Perheiden hyvinvoinnin kannalta tulojen ennakointavuus, perheiden pärjäämisen

varmistaminen ja perheiden it-senäisen selviytymisen tukeminen ovat keskiössä. Taloudellisen epävarmuuden on tutkittu lykkäävän monen nuoren aikuisen lasten hankintaa. Erityisen suurta lasku on ollut 20–34-vuotiailla. Epävarmuus työmarkkinoilla, perheen ja työn yh-

teensovittaminen tai tukiverkoston puute vaikuttavat syntyvyyden taustalla. Suomessa tulee kehittää perhepositiivista työkulutturia ja joustavia osatyömarkkinoita sekä tukea lapsimyönteistä puhekulutturia.

Toimenpide-ehdotukset riittävän palkan ja perheystävällisten työmarkkinoiden puolesta

Perhevapaista turvaa lapsen ensivuosisille

Perhevapaiden tulee tarjota vanhemmille tai muille huoltajille mahdollisuus olla kotona silloin, kun lapsi sitä eniten tarvitsee. Lakisääteisten vapaiden tarkoitus on tarjota mahdollisuus perheellistymiseen työtilanteesta riippumatta. Vapaiden tulee toimia niin, että töihin paluu onnistuu mahdollisimman joustavasti perheen toiveiden mukaisesti.

Nykyistä perhevapaajärjestelmää on kehitettävä isien ja toisen vanhemman roolia vahvistamalla. Tällöin perhevapaat jakautuvat paremmin huoltajien kesken. Uusi perheva-

pauudistus on etenemässä Valtioneuvostossa vuoden 2021 aikana ja se tulee viedä maaliin.

Tulevassa perhevapaauudituksessa ansiosidonnaisten päivärahopäivien määrä kasvaa, päiviä kiintiöidään nykyistä enemmän molemmille vanhemmille ja vanhempainrahopäiviä voi jatkossa käyttää nykyistä joustavammin. Perhevapaauudituksen myötä kumpikin vanhempi saisi 160 päivärahopäivän kiintiön. Tästä 0–63 päivärahopäivää olisi mahdollista luovuttaa toiselle. Lisäksi loppuraskauden suojaamiseksi luotaisiin 40 päivärahopäivän mittainen raskausraha eli kaikkineen päivärahopäiviä olisi yli 14 kuukautta. Uudistuksen myötä esimerkiksi raskaana oleva voi jäädä

työstään pois nykyistä joustavammin ja päivärahopäiviä voi käyttää useassa osassa siihen asti, kunnes lapsi täyttää 2 vuotta. Uudessa esityksessä huomioidaan myös yhden vanhemman perheet sekä monikko-perheet nykyistä mallia paremmin.

Eläkehyvitystä pienten lasten vanhemmille tulee selvittää. Pienten lasten hoivasta aiheutuvat negatiiviset vaikutukset eläkkeiden kertymiseen voidaan korvata. Monessa EU-maassa korvaus on Suomea paremmalla tasolla.

Tuetaan työssä jaksamista – lisätään työaikajoustoa

Työstressi voi aiheuttaa mielenterveysongelmia, huonontaa vastustuskykyä ja rikkoa perhesuhteita. FinTerveys 2017 -tutkimus osoittaa, että Suomessa naisista joka viides ja miehistä 15 % oli kokenut merkittävää psyykkistä kuormituneisuutta (THL). Työstressi voi johtaa hoitamattomana jopa toimeentulon heikkenemiseen, työkyvyttömyyteen tai sairastumiseen.

Työssä jaksamisen tukemisessa kriittistä on työelämän joustoista huolehtiminen erilaisissa muuttuvissa elämäntilanteissa erityisesti monipalveluperheiden kohdalla. Esimiesten tulisikin tukea työntekijöitään löytämään yksilölliset tarpeet täyttävä tasapaino työn

ja yksityiselämän välillä ja mahdollistaa esimerkiksi työvapaat erilaisissa elämäntilanteissa.

Perheystävällisten työpaikkojen käytäntöjä tulee saada lainsäädäntöön, omistajaohjaukseen ja työehtosopimuksiin. Perheystävällisten työnantajien käytössä olevia joustoja ovat mm. etätömahdollisuudet, työaikajoustot, työvuorosuunnitelu työntekijän kanssa ja uusiin tehtäviin kouluttautumisen tukeminen elämäntilanteen niin vaatiessa. Suomessa tulee ottaa käyttöön esimerkiksi isovanhempien vanhempainvapaat. Perheystävällisten työpaikkojen konkreettiset valinnat voivat olla joko työpaikan rakenteiden joustoja tai avoimen perhepositiivisen toimintakulttuurin toimintatapoja. On myös hyvä huomioida, että eri maakunnissa ja kunnissa on erilaisia perheiden tarpeita.

Yhä useampi työikäinen saa sairauspäivärahaa mielenterveyden häiriön vuoksi. Mielenterveyden häiriöt ovatkin yleisin syy sairauspäivärahan saamiselle. Vuonna 2018 sairauspäivärahaa sai niiden perustella 74 300 työkäistä. Kela maksoi vuonna 2018 sairauspäivärahaa mielenterveyden häiriöiden perusteella yhteensä 4,6 miljoonalta päivältä. Työterveyden tarjoamat mielen palvelut auttavat hakemaan tukea matalalla kynnyksellä. Mielenterveyden matalan kynnyk-

sen palveluita tulee vahvistaa myös julkisina palveluina.

Tunnistetaan kahden kodin lapset – joustoa eroperheiden tukiin

Kahdessa kodissa asuvia lapsia on noin 110 000 ja näistä lapsista 40 000 asuu tasapuolisesti kummasakin kodissa. Kaikista lapsiperheistä lähes joka neljännessä perheessä on vain yksi huoltaja. Yhden vanhemman lapsiperheitä on 127 901 kappaletta, joista isä ja lapsi perheiden osuus on 14 %. Asumistuki ja toimeentulotuki ovat tärkeitä tulonlähteitä monissa yksinhuoltajaperheissä. Asumistukea saa runsaat 71 000 yksinhuoltajataloutta, joka on noin 58 % kaikista yksinhuoltajatalouksista (2017). Toimeentulotukea saa noin joka kolmas yhden huoltajan perhe.

Perhe-etuudet huomioivat huonosti perheiden moninaisia tilanteita. Esimerkiksi toisen vanhemman luona kirjoilla olevia lapsia ei oteta etävänhemman kohdalla huomioon asumistukea määriteltäessä, vaikka lapset asuisivat ainakin toisinaan myös hänen luonaan.

Etävänhempi voi saada toimeentulotukea joihinkin lapseen liittyviin kuluihin. Näitä ovat esimerkiksi lapsen tapaamiseen liittyvät matka- tai muut kulut, kuten ruokamenot. Vain

lähivanhempi, jonka luona lapsi on kirjoilla, voi hakea lapsilisään yksinhuoltajakorotusta. Etävänhempi voi tulojensa ja asumismenojensa perusteella olla oikeutettu asumistukeen.

Koulukuljetusmahdollisuus tulee tarjota kahden kodin vuoroasuvalla lapselle myös etävänhemman kodista esimerkiksi verovähennyksen avulla. Vuoroasuvan lapsen vanhemman tulisi saada asuinkuntansa tarjoamia lapsiperheiden sosiaali- ja terveyspalveluja, vaikka lapsi on kirjoilla eri kunnassa. Vuoroasuminen vaatii lapsen molemmilta kodeilta lapsen huomioimista esimerkiksi tilaratkaisuin, jotka lisäävät asumisen kustannuksia. Asumistukijärjestelmää tuleekin kehittää niin, että vuoroasuvat lapset otetaan huomioon myös etävänhemman asumistuessa kotitaloudessa asuvina lapsina.

Kunnan vuorohoidon saatavuus ja toimivat järjestelyt tukevat arjen pyörittämisessä. On syytä selvittää tarkemmin kahdessa eri kunnassa järjestettävän lapsen varhaiskasvatuksen mahdollisuuksia. Myös lapsilisä tulisi jatkossa voida jakaa molempien vanhempien kesken.

Vuoroasuvien lasten kustannukset ovat yhden kodin lapsia suuremmat. Lasten vuoroasuminen kirjattiin lakiin vasta vuoden 2019 lopulla. Kuitenkin edelleen uudenkin lain mukaan lapsella voi olla vain yksi

virallinen asuinpaikka, jonka vuoksi esimerkiksi koulumatkatuki ei seuraakaan lasta molempien vanhempien luokse.

Toimivat osa-aikatyömarkkinat ja korotettu irtisanomissuoja

Osa-aikatyö tulee jatkossa mahdollistaa yhä paremmin perhevapailta palatessa ja joustavan ja osittaisen hoitovapaan tunnettuutta tulee lisätä esimerkiksi neuvolapalveluiden ohjauksella lisäämällä. Lainsäädäntöä on täsmennettävä siten, että raskaus ja perhevapaan käyttö eivät saa vaikuttaa määräaikaisen työsuhteen jatkumiseen. Lisäksi perhevapaalta palaaville työntekijöille pitää säätää laissa korotettu irtisanomissuoja tietyksi ajaksi vanhempainvapaan päättymisestä lukien.

Osatyökykyisyys voi johtua joko omista rajoitteista tai lapsen tarpeista. Molemmissa tapauksissa osa-aikatyön löytymisellä on vaikutusta myös lapsen toimeentuloon. Osatyökykyisten työllisyysaste on Suomessa matala. OECD:n mukaan vammaiset henkilöt ovat Suomessa töissä muuta Eurooppaa harvemmin.

Työelämän ulkopuolella olevista osatyökykyisistä 65 000 haluaisi työskennellä – ja oman arvionsa

mukaan myös kykenisi tähän. Osatyökykyisten päätyneiden työtömyyksen keskimääräinen kesto on keskimäärin 46 viikkoa kun se kaikilla työnhakijoilla oli 27 viikkoa (2017).

Osatyökykyisten etuudet ja palvelut tulevat usealta taholta ilman kokonaisnäkemystä ja sen seurauksena riski väliinputoamiseen sekä etuuksien että palvelujen suhteen on suuri. Yli puolella työkäisistä, noin 1,9 miljoonalla suomalaisella, on jokin pitkäaikaissairaus tai vamma. Heistä 600 000 kokee sairauden tai vamman vaikuttavan työn tekemiseen tai työllistymismahdollisuuksiin.

Toimivat osa-aikatyömarkkinat auttaisivat myös esimerkiksi perheiden omaishoitotarpeissa. Jatkuva erityistä tukea ja hoitoa tarvitsevien lasten kanssa kotiin jäävien vanhempien toimeentulon haasteena on omaishoitajastatusten vaikeus, lähes olemattomat osa-aikatyömarkkinat ja vaihtelevat etuustasot. Omaishoidon liian tiukat kriteerit sulkevat perheitä tuen piiristä ja osa-aikatyön löytymisen vaikeus estää usein mahdollisen työn teon kokonaan. Perheiden kokemusten mukaan osa vanhemmista on jäänyt pois työelämästä lapsen tuen turvaamiseksi, mutta tilastoissa lukee työtön omaishoitajamäärityksen sijaan. Tällöin perhe jää tukien ja työn ulkopuolelle, vaik-

ka lapsen tarve ei anna vaihtoehtoja.

Maahanmuuttajaäitien koulutus ja monikulttuurisen taustan omaavien lapsien tuki

Lapsilla, joiden molemmat vanhemmat ovat syntyneet ulkomailla, vanhempien yhteenlaskettu mediaanitulo jäi vajaaseen kolmasosaan perheistä, joissa kumpikin vanhempi oli syntynyt Suomessa. Suurin osa tästä selittyy matalammalla koulutustasolla, korkeammalla työttömyysprosentilla ja kielen oppimisen vaikeuksilla. Toimeentulokujaksot olivat yleisimpiä sellaisilla lapsilla, joiden molemmat vanhemmat ovat syntyneet ulkomailla. Heidän perheistään toimeentulotukea oli saanut vähintään yhden vuoden ajan 85 %. Tällä on yhteys myös ulkomaalaistaustaisten vanhempien mataliin ansiotuloihin.

Lapsi- ja perhepalveluissa monikulttuurisuus on huomioitava osana kaikkea palvelumuotoilua. Palveluiden on vastattava perheiden ajankohtaista tarvetta. Lapsen oikeuksiin kuuluu oikeus koulunkäyntiin ja oppimiseen. Organisaatioiden ja yhteiskunnan tasoilla tulee kiinnittää erityistä huomiota siihen, että kehitetään moniammatillisia ja kulttuurisensitiivisiä menetelmiä ja työtettä sekä huolehditaan niiden omaksumisesta. Maahanmuutta-

jataustaisten perheiden lasten osallistumista pedagogiseen varhaiskasvatukseen on lisättävä ja riittävä kielellinen tuki kotoutumiseen on varmistettava.

Monissa työpaikoissa on osaavia työntekijöitä erilaisista kulttuureista. Toisaalta edelleen moni ulkomaalaistaustainen työskentelee työpaikassa, jossa hän on ainoa ulkomaalaistaustainen ja moni kokee haasteita työpaikan löytämisessä. Työpaikkojen johdolla on tärkeä rooli monikulttuurisuuden tukemisessa. Maahanmuuttajien koulutus- ja palvelutarpeet tulee huomioida myös työterveydenhuollossa sekä työturvallisuudessa. Erityisesti maahanmuuttajaäitien koulutustasosta ja kielitaidosta huolehtimalla voimme tukea tilanteen korjaantumista.

Isot kulut ja taloudenhallintataitojen puute näkyvät köyhyyden taustalla

Noin 5 % suomalaisista lapsista elää pelkän perusturvan varassa. Tulonsiirtojen osuus köyhien lapsiperheiden tuloista on noin kolminkertainen muihin lapsiperheisiin verrattuna. Näissä luvuissa ei vielä näy Koronan tuomat muutokset. Korona-aikaan resursseja etuuskäsittelyyn lisättiin, joten etuudet saatiin yllättävässä tilanteessa niitä tarvitseville nopeammin. Lisäksi esimerkiksi yrittäjät otettiin toimeentulotuen piiriin, joka on helpottanut myös perheiden akuuttia tilannetta. Toimeentulotukea saavat perheet eivät välttämättä koe itseään köyhiksi. Siksi köyhyys on myös subjektiivinen kokemus. Toisaalta tuemme monilla toimilla ja palveluilla yhtä lailla perheitä, joiden ansiotaso on köyhyysrajan yläpuolella ja vanhemmilla on silti kokemus rahojen riittämättömyydestä.

”Hedelmät ja kasvikset hankitaan tilipäivänä kun on rahaa, loppukuusta ei niitä ole tarjolla.”

Uusi auto pihassa ei tarkoita 2020-luvulla välttämättä sitä, että

jääkaapissa on ruokaa. Köyhissä lapsiperheissä ongelmana eivät aina ole pienet tulot, vaan myös suuret menot, joihin asumisen kalleus, erilaisten kulutusluottojen yleistymisen ja vaikeudet talousosaamisessa voivat johtaa. Mitä enemmän lapsia on, niin sitä enemmän esimerkiksi asumisen neliöitä tarvitaan. Kyselyssä elämisen kustannukset nousivat lapsiperheköyhyyden näkyvimmäksi osaksi. Huoltajat pyrkivät yleensä turvaamaan lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet muiden tuloluokkien lasten kanssa, jonka vuoksi myös harrastamisen kustannukset ovat suhteessa lapsiperheköyhyyteen.

Lapsiperheiden etuudet eivät ole pysyneet kustannustason perässä. Esimerkiksi kotihoidontuen reaaliarvo on laskenut aina vuodesta 1995 lähtien ja vähimmäisvanhempainraha on jäänyt jälkeen työttömän peruspäivärahan tasosta. Tavoitteena on perhe-etuuksien ostovoiman ja tason korjaaminen. Lasten kannalta perusturvan varassa elämisestä tulee ongelmallista silloin, kun se on pitkäkestoista. Perusturvaan liittyy nimittäin merkittävä ongelma: Järjestelmä ei ole kiinnostunut ihmisten taloudesta

ennen kuin he tippuvat toimeentulo-tuen asiakkaaksi. Silloin tilanne on jo edennyt ja taloudesta on jo kova huoli. Ennaltaehkäisevää tukea ja seurantaa on lisättävä. Lapsiperheet tulee huomioida myös verosuunnittelussa.

Julkisessa keskustelussa tavallinen ratkaisuesitys lapsiperheköyhyyteen on lapsilisien korotus. Lapsilisät auttavat montaa lapsiperheköyhyydestä kärsivää perhettä kokoamaan perheen tarvitsemat resurssit, mutta se ei yksin riitä. Lisäksi lapsilisän korotus on kustannustehoton toimi köyhyystavoitteen kannalta, sillä tuen korotus kohdentuu kaikille perheille köyhien perheiden rinnalla. Tällöin tukea tarvitsevien lisäys jää väkisinkin pieneksi verraten niihin toimiin, jotka on kohdennettu

suoraan apua tarvitseville. Lapsilisiä on tärkeä kannustin perheille, mutta se ei ole lapsiperheköyhyyden poistamisen kustannustehokkain työkalu. Jos lapsilisiä kuitenkin korotetaan niin lapsiperheköyhyyden kannalta parhaita kohdennuksia ovat alle 3v lapsilisien korotus ja lapsilisän yksinhuoltajakorotus. Alle kolmevuotiaiden lasten lapsilisän korottaminen kymmenellä eurola kuukaudessa maksaisi kuitenkin yhteiskunnalle 17 miljoonaa euroa. Tämä muutos vähentäisi toimeentulotukimenoja kaksi miljoonaa euroa, mutta sen jälkeenkin kustannus yhteiskunnalle olisi 15 miljoonaa euroa. Kun köyhissä lapsiperheissä eläviä lapsia on noin 126 000, kohdennettuna tällä summalla voidaan tukea apua tarvitsevia perheitä noin 120 euron kuukausittaisella tuella.

Toimenpide-ehdotukset lapsiperheiden talouden tukemiseksi

Kulkemisen kustannukset kuriin liikenteen perhevähennyksellä ja etäopintovähennyksellä

Liikenteen ja liikkumisen kustannukset ovat suuri erä lapsiperheiden menoissa. Kustannuksia hillitäkseen tulee paikkariippumatonta työtä

mahdollistaa entistä enemmän ja liikenteen verotusjärjestelmää uudistettaessa on verotukseen saatava perhevähennys. Tämä myös kannustaa perheitä yhdistämään menojaan ja suunnittelemaan liikumista etukäteen. Joukkoliikenteen hinnoittelussa tulee huomioida lapsiperheet omana erityisryhmänä.

Näin toimitaan useissa eri kunnissa ja kaupungeissa.

Erityisesti koronakevät asetti perheet eriarvoiseen tilanteeseen etäopetuksessa, sillä kaikilla oppilailla ja opiskelijoilla ei ollut käytössään digitaalisia välineitä, kuten tabletteja tai tietokoneita. Erityisesti monilapsisissa perheissä useamman lapsen etäopiskelu voi aiheuttaa tilanteen, jossa jokaisella ei ole mahdollisuutta tietokoneen käyttöön samanaikaisesti. Laitehankinnat ovat perheille suuri menoerä. Lasten etäopintovähennys on saatava verotuksen vähennyksiin, sillä jo päiväkodissa saatetaan pyytää lasta tuomaan kannettava tietokone tai puhelin oppimistehtäviä varten. Myös kaikilla kouluasteilla tapahtuva etäopetus edellyttää normaalisti laitteiden hankintaa.

”Mummon hautajaiset 400 km:n päässä ja yöpymisen siellä sekoitti talouden puoleksi vuodeksi.”

Elämisen kustannuksia kuriin harrastamisen mallilla ja perheiden sote-maksukatolla

Koronakriisi tuo painetta vuokrien nousuun, ja lisääntynyt työttömyys vaikeuttaa lyhyellä aikavälillä etenkin vuokralaisten asemaa. Asumismenot lohkaisevat kotitalouksien

nettotuloista noin 18 - 33 % (2020). Osuus vaihtelee asumismuodosta ja paikkakunnasta riippuen. Lapsiperheiden asumiskustannuksia on pyrittävä alentamaan kehittämällä asumistukea sekä lisäämällä asuntotuotantoa kasvukeskuksissa, erityisesti kohtuuhintaisia vuokra-asuntoja.

Yllättäviä menoja voi olla myös juhlat, harrastukset tai kesäloma-reissut. Joka kolmas lapsi tai nuori jättää harrastuksen aloittamatta rahanpuutteen vuoksi. Kuntien tulee turvata jokaiselle lapselle oikeus edes yhteen maksuttomaan harrastukseen. Myös harrastamisen kustannuksiin tulisi puuttua esimerkiksi tilavuokria laskemalla. Yhdenkään lapsen ja nuoren harrastaminen ei saa jäädä kiinni perheen taloudellisesta tilanteesta tai asuinpaikasta.

Sosiaali- ja terveyspalveluiden palvelu- ja asiakasmaksut tulee julkisella puolella pitää jatkossakin kohtuullisina. Erikoissairaanhoidon poliklinikamaksut tulee olla alle 18-vuotialta maksuttomia. Perheiden talouden suunnittelua tukisi perheenjäsenen yhteinen maksukatto sairaalamaksuissa, jolloin kokonaisuus pysyisi kohtuullisena, vaikka useampi perheenjäsen sairastuisi saman vuoden sisällä. Maksukattona tulee sisältää myös esimerkiksi vammaisperheiden apu- ja tukivälineet, jotka eivät kuulu Kelan korvattavuuteen.

”Tunnen itseni usein vähäpätöiseksi rahatilanteesta johtuen, emme voi tehdä samoja asioita kuin muut.”

Taloustaidoilla velkaantumista vastaan

Suomalaisten velkaantuminen ja velkaongelmat ovat kasvaneet merkittävästi viime vuosikymmeninä. Kotitalouksien velkaantumisen kasvu on johtanut myös velkaongelmien kasvuun. Vuoden 2018 lopussa jo yli 380 000 suomalaisella oli voimassa oleva maksuhäiriömerkintä. Siksi talousneuvonta tulee saada luontevaksi osaksi perheiden palveluita. Velkaantumisen haittavaikutuksia ehkäistäkseen tulee perheiden omaa talousosaamista vahvistaa. Esimerkiksi neuvoloissa tulisi kiinnittää huomioita myös perheiden taloudellisen tilanteen huomioimiseen. Velkaantumisen uhka tulisi nostaa esille ennaltaehkäisevästi ennen velkaneuvontaan joutumista. Talousasioiden puheeksi ottoa, riittävää ohjausta ja neuvontaa tulisi lisätä.

Yksi keino puuttua ongelmaan on positiivinen luottorekisteri, jonne kerätään muun muassa tiedot lainanhakijan luotoista ja siitä, miten näitä on hoidettu. Esimerkiksi pieni-

tuloisen olisi helpompi saada tarvitsemansa laina, jos lainanmyöntäjä voisi nähdä luottorekisteristä, että hakija hoitaa raha-asiansa mallikkaasti.

Myös Valtioneuvoston työ ylivelkaantuneiden aseman kohentamiseksi etenee. Velkajärjestelyyn pääsyä tulee helpottaa ja ulosoton suojaosuus tulee korottaa takuueläkkeen tasolle. Maksuhäiriömerkintöjen nopeampi vanheneminen auttaisi velkaantuneita perheitä pääsemään nopeammin jaloilleen, sillä merkintä haittaa esimerkiksi pankissa asioimista ja asunnon vuokrausta. Tavoitteena on se, että maksuhäiriömerkintä poistuu rekisteristä yhden kuukauden sisällä saatavan suorittamisesta.

Sosiaaliturvauudistus perustulokokeilun suuntaan

Sosiaaliturvasta on tullut tilkkutäki. Tämä vaarantaa sekä perheiden oikeusturvaa, kun etuuksien perässä juokseminen vie aikaa ja vaatii erityisosaamista. Nykyisen sosiaaliturvajärjestelmän muutosten tavoitteeksi tulee asettaa perhe-etuuksien ostovoiman ja tason korjaaminen: lapsiperheiden tulonsiirtojen reaaliarvon nosto ja indeksijäädysten poisto. On kuitenkin kiistämätön tosiasia, että yksinkertaisempi järjestelmä palvelisi perheiden tarpeita nykyistä parem-

min. Myös Valtioneuvosto asetti keväällä 2020 parlamentaarisen komitean valmistelemaan sosiaaliturvauudistusta. Komitean toimikausi jatkuu vuoteen 2027 asti.

Sosiaaliturvauudistusta tulee kehittää perustulokokeilun suuntaan. Perustulon käyttöönoton kautta mahdollistettaisiin paremmin palkkatulojen, etuuksien ja verotuksen parempi yhteensovittaminen. Etuuksien suunnittelussa, sosiaaliturvan uudistamisessa ja lainvalmistelussa tulisi pyrkiä purkamaan monimutkaisuuden kierrettä, joka estää köyhää perhettä pääsemästä ylös niukkuudesta. Sosiaaliturvan tulisi ottaa paremmin perheen kokonaistilanne huomioon. Tukijärjestelmää tulisi kehittää siten, että kokonaisuutta olisi mahdollista muovata perheiden yksilöllisiin tarpeisiin joustavasti huomioiden mm. määräaikaosuudet ja pätkätyöt sekä esimerkiksi yksinhuoltajaperheiden tai monilapsisten perheiden lisähaasteet. Palvelutarpeen kartoitus tulisi tehdä esimerkiksi toimeentulotukea haettaessa.

Opintolainahyvitys ja kulttuurinmuutos perheellisille opiskelijoille

Opiskelijoiden osuus köyhien huoltajien joukossa on noussut 2010-luvulla opintotuen lainapainotteisuuden myötä, vaikka opintotuen huoltajakorotus onkin tasannut ti-

lannetta. Opiskelijatutkimus 2019 -raportista selviää, että lähes joka neljäs amk-opiskelija on perheellinen. Kelan opintoetuustilastot lukuvuodelta 2019-2020 kertovat, että 23 782 opiskelijaa toiselta ja kolmannelta asteelta nosti opintotuen huoltajakorotusta. Osaamisen päivittämistä ja työn ohessa oppimista uran varrella on helpotettu, mutta samalla on helpotettava perheellisten taloudellisia mahdollisuuksia jatkaa opintojaan työn ohessa tai lomassa.

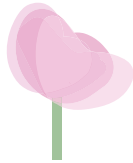
Opiskelijoiden haasteena on paitsi opintotuen matala etuustaso, mutta myös opintojen usein vaatima paikkakunnalle muutto, harjoittelukäytänteet ja läsnäolovelvoitteet. Opiskelijan elämäntilanne joustaa usein huonosti lasten tarpeisiin nähden, mikä saattaa haitata sekä opiskelukykyä että lasten hyvinvointia. Mikäli opiskelija joutuu tekemään opintojen lisäksi myös töitä perheen elättämiseksi, jaksaminen joutuu helposti koetukselle. Lisäksi päivähoitokäytäntöjen vuoksi opintojen, työn ja perheen yhteensovittaminen on useille opiskelijalle mahdoton yhtälö.

Kaiken ikäisten perheellisten opintoihin on saatava lisää joustavuutta. Opiskelukulttuuria tulee kehittää perhepositiivisempaan suuntaan esimerkiksi harjoittelukäytänteitä, erilaisia lähiopintojen ja tenttioikeuksien joustoja ja etäopintoja

kehittämällä. Matalan kynnyksen tukea mielen hyvinvoinnille on saatava, jotta opiskelijoiden jaksamista perheen arjessa ja parisuhteissa voidaan tukea nykyistä paremmin.

Monet perheelliset opiskelijat joutuvat pakon edessä nostamaan maksimiopintolainan ilman tietoa opiskelujen jälkeisestä työllistymi-

sestä. Siksi opintojen aikaiset huolettavat lapset tulisi ottaa huomioon opintolainan takaisin maksussa. Perheellisille opiskelijoille tulee saada opintolainahyvitys ja opintotuen huoltajakorotus tulisi saada indeksiin, jotta tuen reaaliarvo ei heikkene vuosi vuodelta.

Lähteet

Asumismenot 2020- selvitys, Kiinteistöliitto ja omakotitaloliitto. 2020. saatavilla: https://www.omakotiliitto.fi/vaikuttaminen/valtakunnallinen_vaikuttaminen/tutkimukset/asumismenot European Anti-Poverty Network Finland internet-sivusto, Mitä köyhyys on? <<http://www.eapn.fi/koyhyys/mita-on-koyhyys/>> [sivu luettu 24.6.2021]

Honkanen Pertti. Perusturvan kehitys 2010-2020. SOSTE Suomen Sosiaali- ja terveys ry. Helsinki 2020. Saatavilla: <<https://www.soste.fi/perusturvan-kehitys-2010-2020/>>

Hämäläinen Ulla ja Kangas Olli (toim.). Perhepiirissä. Kela. Helsinki 2010. Saatavilla: <<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/17471/Perhepiirissa.pdf>>

Karvon Sakari ja Salmi Minna (toim.). Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpäperi 30/2016. Helsinki 2016. Saatavilla: <<https://www.julkari.fi/handle/10024/131589>>

Lapsen ääni 2018: Lasten kokemuksia vähävaraisuudesta ja kiusaamisesta kouluympäristössä. Pelastakaa Lapset ry. 2018

Lapsen ääni 2019: Miten perheen taloudellinen tilanne vaikuttaa lasten unelmiin ja tulevaisuuden suunnitelmiin. Pelastakaa lapset ry. 2019.

Lapsen ääni 2020: Lasten näkemyksiä koronaväestä. Pelastakaa lapset ry. 2020.

Lehto Outi, Maahanmuuttajataustaisten vanhempien kokemuksia kasvatuskumppanuudesta päiväkodissa. Opinnäytetyö, Oulun Ammattikorkeakoulu 2019. Saatavilla: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/214160/Lehto_Outi.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Miettinen Anneli, Hakovirta Mia, Saarikallio-Torp, Miia, Haapanen Mari, Kurki Paula, Kalliomaa-Puha Laura, Sihvonen Ella, Heinonen Hanna-Mari, Kivistö Netta. Lasten vuoroasuminen ja sosiaaliturva- vuoroasuminen nykytila ja merkitys etuus- ja palvelujärjestelmän kautta. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:51, Valtioneuvoston kanslia. Helsinki 2020. Saatavilla: <https://>

julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162548/TEAS_2020_51.pdf

Niskanen Markku, Åstedt Tuija (toim.): Näkökulmia monikulttuurisen taustan omaavan lapsen ja perheen tukemiseen, Diakonissalaitos 2020. ISBN 978-952-9854-33-2 (nid.), ISBN 978-952-9854-34-9 (PDF). Artikkelien kirjoittajat: Kaisa Eichhorn, Ilkka Kantola, Marja Katisto, Ulla Kärki, Mari Levander, Hanna Myllynen, Timo Pasanen, Marja Pentikäinen, Bettina Salin, Sanna Soukkio.

Opetus- ja kulttuuriministeriö, Työ- ja elinkeinoministeriö ja Sosiaali- ja terveysministeriö. Koulutuksen ja työn ulkopuolella olevat (NEET) nuoret, 2019. Saatavilla: <https://www.opi.fi/sites/default/files/documents/poikien-oppimishaasteet-ja-ratkaisut-vuoteen-2025.pdf>

Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet 2019 [verkkojulkaisu 2020]. Lapsia näissä perheissä on 18 % kaikista lapsista eli 191 189 (Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet 2019 [verkkojulkaisu 2019]. https://www.stat.fi/til/perh/2019/perh_2019_2020-05-22_tie_001_fi.html

Pikkulapsiperheiden muuttoliike muovaa koulujen oppilasohjaa Helsingissä. Artikkelit lehdessä Kvartti 3/2019, Helsingin kaupunki. Saatavilla: <https://www.kvartti.fi/fi/artikkelit/pikkulapsiperheiden-muuttoliike-muovaa-koulujen-oppilasohjaa-helsingissa>

Salmi Minna ja Kestilä Laura. Toimeentulokokemukset ja hyvinvoinnin erot alakoululaisten perheissä. Tuloksia Kouluterveyskyselyn 2017 vanhempien aineistosta. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpäperi 22/2019. 48 sivua. Helsinki 2019.

Segregaation ennaltaehkäisy työkalupakki. Asumisen kehittäminen ja palvelutalaverkot-yksikkö 2018, Tampereen kaupunki. 2018. Saatavilla: https://www.tampere.fi/tiedostot/s/Uy4jwxdlB/Segregaation_ennaltaehkaysyn_tyokalupakki.pdf

Suomen itsenäisyyden juhlarahasto (Sitra) internet-sivusto, Vaikuttavuusinvestoimisen SIB-malli kiinnostaa kuntia – tietoa ja tukea tarvitaan lisää. <<https://www.sitra.fi/uutiset/vaikuttavuusinvestoimisen-sib-malli-kiinnostaa-kuntia-tietoa-ja-tukea-tarvitaan-lisaa/>> [sivu luettu 24.6.2021]

Suomen itsenäisyyden juhlarahasto (Sitra) internet-sivusto, SIB-rahastot mistä on kyse? <<https://www.sitra.fi/hankeet/sib-rahastot/#mista-on-kyse>> [sivu luettu 24.6.2021]

Suomen Mielenterveys ry. internet-sivusto, Lapset puheeksi (LP) -menetelmä. <https://mieli.fi/fi/kehitt%C3%A4mist%C3%B6iminta/lapset-ja-nuoret/toimiva-lapsi-perhe-ty%C3%B6/lapset-puheeksi-lp-menetelm%C3%A4> [sivu luettu 24.6.2021]

Suomen Mielenterveys ry. Velat ja mielenterveys – mitä tiedämme, mitä pitäisi vielä tietää? Näyttöön perustuvat suositukset käytännön työhön. 2020. Saatavilla: https://mieli.fi/sites/default/files/inline/velkaongelmat_ja_mielenterveys_raportti-web.pdf

Suomen virallinen tilasto (SVT): Koulutuksen keskeyttäminen [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-9280. 2018, Liitetaulukko 1. Lukiokoulutuksessa, ammatillisessa koulutuksessa, ammattikorkeakoulukoulutuksessa ja yliopistokoulutuksessa keskeyttäminen lukuvuosina 2000/2001–2017/2018, % . Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 19.2.2021]. Saatavilla: http://www.stat.fi/til/kkesk/2018/kkesk_2018_2020-03-12_tau_001_fi.html

Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-3215. Vuoroasuminen 2018. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 24.6.2021]. Saatavilla: http://www.stat.fi/til/perh/2018/03/perh_2018_03_2019-06-17_tie_001_fi.html

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) internet-sivut, Työikäisten mielenterveys. <<https://thl.fi/fi/web/mielenterveys/mielenterveyden-edistaminen/tyoikaisten-mielenterveys>> [sivu luettu 24.6.2021]

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos (THL) intervet-sivu, Maahanmuutto ja kulttuurinen moninaisuus, Työelämä. <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/kotoutuminen-ja-osallisuus/tyoelama> [sivu luettu 24.6.2021]

Tesarczyk, Essi. Lapsiperheköyhyys Kelan perustoimeentulotuen asiakastyössä – Työntekijöiden näkemyksiä kohtaamisista palvelun arjessa. Opinnäytetyö, Metropolia ammattikorkeakoulu 2019. Saatavilla: < <https://www.theseus.fi/handle/10024/186497>>

Äidit irti synnyttymasennuksesta Äimä ry, Raskausajan masennus. <<https://aima.fi/raskausajan-masennus/>> [sivu luettu 24.6.2021]

Lisätietoja
Kansanedustaja

Hilkka Kemppi

p. 0400 181115

hilkka.kemppi@eduskunta.fi

